

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Юлиана Иванова Чакърова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование **2. Хуманитарни науки**

професионално направление **2.1. Филология**

докторска програма по **Общо и сравнително езикознание**

Автор: **Христина Танева Вихрогонова**

Тема: **Умствената дейност на човека в речниковия фонд на немския и българския език**

Научен ръководител: **доц. д-р Борян Георгиев Янев** – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р33-1697 от 01.06.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Умствената дейност на човека в речниковия фонд на немския и българския език* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма по Общо и сравнително езикознание.

Автор на дисертационния труд е **Христина Танева Вихрогонова** – докторант в редовна форма на обучение към Катедрата по общо езикознание и история на българския език в ПУ с научен ръководител доц. д-р Борян Георгиев Янев.

Представеният от докторантката комплект материали на хартиен носител **е в съответствие** с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва необходимите за провеждане на процедурата документи: молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационния труд; автобиография в европейски формат; нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС „магистър“); заповед за записване в докторантура; заповед за провеждане на изпит по специалността, заедно с протокол за издържан изпит; заповед за отчисляване; заповед за разширяване на състава на катедрения съвет за предварително обсъждане на дисертационния труд; протокол от разширения КС по повод на предварителното обсъждане; дисертационен труд; автореферат; списък на научните публикации по темата на дисертацията (6); копия на научните публикации; декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет.

Според включената в документацията професионална автобиография след завършването на специалността Български език и немски език в Пловдивския университет и получаването на магистърска степен Христина Вихрогонова работи дълги години като учител по

немски език, като междуременно завършва и специализация по превод и интеркултурна комуникация във Филологическия факултет на ПУ. От 2016 г. е редовен докторант към Катедрата по общо езикознание и история на българския език в Пловдивския университет.

2. Актуалност на тематиката

Обсъжданият дисертационен труд предлага **актуална концептуална рамка** за анализ на езика и е в унисон с най-новите тенденции за изследване на този феномен. В съвременната парадигма на научното познание за специалистите вече е добре известно, че лингвистиката не може да бъде изолирана дисциплина, която само описва „езика в себе си и за себе си“. В колаборация с други науки от когнитивната палитра тя може успешно да изучава и обяснява различни аспекти на когницията. През последните 30 години изследванията през призмата на когнитивната лингвистика и лингвокултурологията заемат неоспоримо място в общата система от научни възгледи за езика и методите на изучаването му, а в наше време вече разполагат с формулирани теоретико-методологични постулати и разпознаваем терминологичен апарат. От богатия арсенал на когнитивната лингвистика в дисертацията са подбрани значими автори и емблематични теории от рускоезични и англоезични школи, като водеща тук е Теорията за концептуалната метафора на Дж. Лейкоф и М. Джонсън. Изборът изглежда напълно логичен, като се има предвид, че споменатата теория, привечайки езикови доказателства за метафоричния характер на мисленето, се опитва да обясни неговите механизми, а проблематиката на дисертацията е свързана с изследване именно на умствената дейност. От друга страна, доколкото се простира осведомеността ми, избраната тематична област не е била разглеждана контрастивно в двойката немски – български език през лингвоконцептуалната призма, което определя **иновативността** на изследването.

3. Познаване на проблема

Хр. Вихрогонова представя пространно разнообразните гледни точки, релевантни за изследването ѝ, и свързания с тях терминологичен апарат. Старателно е проследена историята на въпроса, като са споменати най-важните монографии и статии предимно от българската когнитивно-лингвистична сцена, които имат отношение към проучването. Не са пропуснати също така и идеите на Хумболт и неохумболтианството, на Едуард Сапир и Бенджамин Ли Уорф за лингвистичната относителност, разбиранията на Анна Вежбицка за езиковите универсалии и, естествено, Теорията за концептуалната метафора на Дж. Лейкоф и М. Джонсън, която е водеща при анализа на концептите в дисертационния труд. Специално внимание е обърнато на рускоезичните и българоезичните изследвания на различни концепти. Всъщност историята на въпроса продължава и в цялата първа глава, която представя изчерпателно най-значимите виждания за *думата* като езиков знак в семантична, логическа, философска, семиотична, когнитивна перспектива, както и връзката ѝ с мисленето. Тук подробно е изяснен и базовият не само за когнитивната лингвистика, но и за самото дисертационно изследване термин *концепт* и разнообразните подходи към него. Предложена е както традиционна трактовка на фразеологичните единици, така и когнитивна характеристика. Всичко това е доказателство, че дисертантката познава и използва детайлно очертана солидна теоретична и теоретико-практическа база. Същевременно в този контекст тя

умело изработва собствени работни определения, заявява позиция, аргументира избора си, като търси връзки с анализирания по-късно материал.

4. Методика на изследването

Приложената в дисертационния труд методика на контрастивно изследване през призмата на лингвоконцептологията и когнитивната метафорика е не само **иновативна**, но и напълно **адекватна** за поставените цели и задачи. Както е известно, лингвокогнитивната призма е един от успешните начини да бъдат търсени и намирани научно обосновани отговори на въпроси за човешката когниция и връзката ѝ с езика, което не може да бъде направено в рамките на таксономичната лингвистика.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационното изследване (общо 347 стр., от които 337 стр. текст, останалото е библиографски източници, включително над 30 речника) предлага логична за поставените цели и задачи структура. Състои се от пет глави, всяка с многобройни раздели.

Първа глава (съдържаща шест раздела) задава един от елементите на теоретичната база и е посветена на многоаспектно разглеждане на думата в различни плоскости: лингвосомиотична, лингвокултурологична, лингвокогнитивна. Тази необходимост е аргументирана от факта, че думата е основен репрезентант на концепта, който е един от основните обекти на вниманието в дисертацията, а фразеологизмите – другият фокус в изследването, също са съставени от думи.

Във **втора глава** (със седем раздела) е характеризирано мисленето и типовете мислене, като в умствената дейност на човека авторката аргументирано включва емоциите и речевата дейност. Анализът е проведен през призмата на психологията и когнитивистиката. Специално внимание се обръща на метафората и отношението ѝ към мисленето в огледалото на различни релевантни теории. В главата също така са представени основните лексикално-семантични групи, които вербализират умствената дейност. Тук подробно е очертана и набиращата все по-голяма популярност Теория за концептуалната метафора на Дж. Лейкоф и М. Джонсън – значима част от теоретичната призма, използвана за анализа по-нататък.

Трета глава (включваща пет раздела) предлага изчерпателен анализ на базисни лингвокултурни концепти от немската и българската езикова картина на света, свързани с умствената дейност. Дисертантката избира фундаменталните концепти VERNUNFT / РАЗУМ, WEISHEIT / МЪДРОСТ, DUMMHEIT / ГЛУПОСТ, FREUDE / РАДОСТ, ÄRGER / ГНЯВ. Всички те са разгледани през призмата на предложения в „Ракурси на когнитивната лингвистика“ модел за анализ, включващ генеалогичен, понятиен, образен и аксиологичен аспект (Ю. Чакърва, Пловдив, 2016), като основен акцент е образният аспект с извеждането на концептуални метафори в стил Лейкоф – Джонсън. Оттук в дисертацията започва същинската приносна част, като на първо място според мен стои именно тази глава. Непременно трябва да се отбележи, че докторантката се е ориентирала безпогрешно в предложената от споменатите автори класификация на метафорите и умело е извела редица метафорични „уравнения“, като ги е подкрепила с изключително богат илюстративен материал.

В **четвърта глава** (два раздела) на основата на немския и българския лексикален състав е разгледана речевата дейност като част от умствената дейност на човека и феномен, тясно

свързан с емоциите. Анализът и тук е проведен през съвременна теоретична оптика – тази на прагматиката и лингвокултурологията, като са разгледани въпросите за комуникацията, пре-супозицията и нейните видове, когнитивната и комуникативната база, комуникативната ситуация, езиковата личност и т.н.

Петта глава предлага анализ на онлайн проведена от младата изследователка анкета „Метафоричното мислене в езика“ сред аналогичен брой носители на немски и български език (103 български и 101 немски участници) с фокус върху образното възприемане на описаните в дисертацията въз основа на езикови данни концепти. Със своята цел „да се установи доколко готовите метафори във фразеологичния езиков фонд на немския и българския език влияят върху избора в отговорите на участниците“ (с. 296) и получените резултати тази глава убедително аргументира както правилността на Хипотезата на лингвистичната относителност (в нейната умерена версия, разбира се), така и твърдението за универсалността на човешкото мислене като цяло. Резултатите от анкетата са подробно описани и представени със стълбовидни диаграми. Изведени са както прилики, така и отлики между разглежданите картини на света, като превес имат приликите.

Най-силните страни на дисертационния труд според мен са:

- Точно определяне на обекта и предмета на изследването.
- Детайлно очертана солидна теоретична база, изградена от актуални в съвременната лингвистика подходи. В пространното представяне на разнообразните гледни точки и на терминологичния апарат Хр. Вихрогонова умело гради собствени работни определения, заявява позиция, аргументира избора си, като търси връзки с анализирания по-късно материал.
- Убедителна аргументация на твърдението, че емоциите са част от умствената дейност. Както е известно, в науката съществува и друга гледна точка, така че това е задължителен елемент в изследването, който докторантката не е пропуснала.
- Логична структура на изложението.
- Впечатляващ по обхвата си и акуратно обработен емпиричен материал (отчетени са над 2500 единици), който е изчерпателна илюстрация на поддържаните от докторантката тези.
- Прецизно изведени концептуални метафори съгласно горепосочената теория и подходящо подбрани към тях метафорични изрази от двата езика; умело прилагане на предложената в теорията класификация на метафорите (ориентационни, онтологични, структурни) към подбраните примери, като освен общоупотребимите не са пропуснати и интересни авторски употреби.
- Показателно анкетно проучване с достатъчен брой респонденти, позволяващ да се правят надеждни заключения.
- Релевантни изводи въз основа на задълбочен анализ за съвпаденията и различията между немското и българското езиково съзнание, които не противоречат на основни постулати в когнитивната лингвистика.
- Изразено собствено мнение, умение за анализ и предложени аргументирани изводи.
- Потенциал за приложение в академичен контекст: широката теоретична база на изследването в комбинация с богатия емпиричен материал, анализиран с нейна помощ, може да бъдат използвани в различни курсове по общо езикознание, лингвокултурология, фразеология.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

По темата на дисертацията докторантката е посочила шест публикувани в България статии. Четири от тях са в сборници с доклади от конференции за студенти и докторанти, една – в Научните трудове на Пловдивския университет – Филология, и една – в сп. „Българска реч“. Тази статистика далеч надвишава специфичните изисквания на Филологическия факултет на ПУ за 3 публикации и участие в най-малко 2 научни форума. Хронологията на публикуването на статиите разкрива разширяването на ползрението на младата изследователка. Започва се от статии върху по-тесен по обхват езиков материал, който по-късно в следващите публикации се разширява. Отначало вниманието е насочено към един език (немския), а след това – в съпоставителен план. Сред набора присъства и статия, посветена на теоретичен проблем.

7. Автореферат

Авторефератът излага в резюмиран вид основния текст на дисертацията и дава ясна представа за нейната същност. Разположен е върху 33 страници (24 стр. текст, останалото е съдържанието на дисертацията, библиография на цитираните в автореферата заглавия, списък с публикациите на дисертантката по темата, справка за по-важните приносни моменти, избрана използвана литература в дисертацията, лексикографски източници). Текстът умело отразява най-значимите моменти от съдържанието на дисертационния труд – актуалността на изследването, теоретичната рамка, предмета, обекта, целите, задачите, методите, хипотезите, основните акценти в проблематиката и най-релевантните резултати и заключения от проведеното изследване, включително от проведената анкета, въз основа на която са направени изводи в контрастивен план – за приликите и разликите между немската и българската езикова картина на света.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационният труд представлява детайлно и задълбочено контрастивно изследване на умствената дейност на човека немския и българския език чрез умело прилагане на актуална в съвременната лингвистика концептуална рамка – тази на когнитивната лингвистика и лингвоконцептологията. Освен актуалността на предложената дисертация трябва да се подчертае и нейният новаторски характер, защото не ми е известно друго подобно изследване на български език в тази двойка езици през посочената теоретична призма. В България лингвокогнитивният подход все още се утвърждава на лингвистичната сцена, което предопределя приносния характер на дисертационния труд. По посочените причини е естествено да **препоръчам неговото издаване** (разбира се, след изчистването на техническите неточности), което би обогатило палитрата на съвременната българоезична научна литература в очертаната сфера.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в лингвистиката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“**. Представените материали

съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Христина Вихрогонова **притежава** задълбочени теоретични познания в областта на изследване, умения за логичното им изложение и коментиране, както и компетенции за прилагането им при анализ на широка и добросъвестно събрана емпирична база.

Поради гореизложените достойнства убедено **давам положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационен труд и автореферат и съпроводено с публикации по темата, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Христина Танева Вихрогонова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма по Общо и сравнително езикознание.

26 юни 2020 г.

Изготвил становището:

(доц. д-р Юлиана Чакърва)